

ba«, »vseživljenjsko učenje«, »kompetence«, »samo-regulativno učenje« ipd. je namreč v prvi vrsti značilno, da v sebi ne posedujejo nikakršne meje, negativnosti ali zaključka, da so *brez* sleherne *določne* vsebine, in to je dovolj dobro znamenje, da so ti pojmi v službi evociranja nečesa absolutno bivajočega.⁴ In drugič, sodobna pedagoška stroka nikakor ne more spregledati – kaj šele misliti – resnice svojega početja in vedno znova izkazuje trdoživo sposobnost samozaslepljevanja. Tako, denimo, že kar lep čas (v slovenskem prostoru intenzivno zadnjih 30 let) ne počne nič drugega, kot da obstoječi sistem osvobaja od tradicionalnih prvin vzgoje: bolj kot je sistem osvobojen, bolj perseverira v prepričanju, da so elementi tradicije še vedno na delu. Če bi obe izpostavljeni plati poskušali izraziti s pomočjo neke slikovite metafore, bi lahko rekli, da se sodobni pedagoški diskurz vedno znova znajde v sendviču dvojnega nemišljenja: tam, kjer bi moral nastopiti *konkretni predmet* pedagoškega proučevanja, se pojavi *umišljeni ideal* brezmejno svobodnega sebstva; tam, kjer bi se morala odvijati *nezainteresirana preiskava* pedagoškega predmeta, pa se godi zarotovanje in izganjanje hudobnega duha tradicije, tj., *spopad z namišljenim* sovražnikom. Skratka, zgoraj sebstvo, spodaj tiran, na sredi pa pedagoška dobronamernost.

Subjekt, ki (mu) manjka

No, kdo ali kaj je človek?⁵ *Homo sapiens*, nemara? *Animal rationale*? – Dobra šala, vsekakor. Ti oznaki sta smiselni le, če ju beremo kot posre-

4 V osemdesetih letih je takšen pojmovni absolut pedagoškega diskurza predstavljala slovita »vsestransko razvita osebnost«. Eva Bahovec je ob njem izrazila kritiko, ki bi jo brez nadaljnega lahko aplicirali na večino konceptualnih invencij sodobne pedagogike: »Pri tem je odločilnega pomena 'vsestransko' v izrazu 'vsestransko razvita osebnost', ki performativno in vnaprej zagotavlja splošno veljavnost, občnost, neomejenost in neenostranost – vnaprej in ne glede na specifične vsebine, ki jih je mogoče temu temeljnemu smotru pripisati. Tu nimamo več opraviti z ideologizacijo v klasičnem pomenu besede, s skrivanjem razrednega, parcialnega interesa, temveč je v tem smislu VRO odkrito krožna in tавтоloška. VRO kot postulirana totaliteta, ki se utemeljuje v lastnem procesu izjavljanja, je krožna, hkrati pa je tавтоloška, kolikor ne pomeni nič drugega kot da je treba razvijati pač vse strani in kolikor se zoperstavlja domnevno nasprotnemu stališču, da bi bilo treba razvijati, denimo, le eno stran.« (Bahovec, 1985: 1–2) Izraz »vsestransko razvita osebnost« bi lahko danes nadomestili z izrazom »vseživljenjsko razvijajoče se sebstvo«. Razlika med prvo in drugo koncepcijo izobraževalnega smotra je dvojna: prvič, vseživljenjsko razvijajoče se sebstvo se ne razvija le na vse strani, pač pa tudi vespovsod in vseskozi; in drugič, vseživljenjsko učeče se sebstvo je vseskozi aktivno in v procesu, je deležniško in nedovršeno, toda vtem ko (se) deleži, sveti in dovršuje, je vendarle intendirano kot absolutno dovršeno.

5 Vprašanja ne zastavljamo zato, da bi razpravo speljali v antropološke vode, temveč zato, ker predstavlja izhodišče vsake močne pedagogike. V tolikanj bi ga veljalo brati kot vprašanje po bistvu subjekta-objekta pedagogike in ga umestiti v horizont naslednjega sklopa vprašanj: kdo ali kaj je bitje, ki ga je treba vzgajati in poučevati? Po drugi strani, kdo ali kaj je bitje, ki je vselej že (bilo) vzgajano in poučevano? Bitje, ki se sploh ne more izogniti vzgajanju in poučevanju, niti če se znajde v kaki pušča-